

KOVÁCSNÉ KOVÁCS ANDREA*
Innovatív pénzügyi termékek és szolgáltatások diffúziója

Abstract

The thesis aims to explore the effects of current phenomena – globalisation, liberalisation and innovation – on the financial world. No analysis can fail to consider today's economic crisis, which is often seen as the consequence of liberalisation and the lack of transparency of innovative financial products. According to leading economists the financial system need to be controlled. Other analysts say that the financial system is already over-regulated compared to other areas. Some analysts say that the market of financial innovations must be downsized as recent years have proved that mistakes in the market are much more dangerous than previously thought and consequently financial innovation –at least in the short term – has no future. Others disagree pointing out the economic prosperity, which is the result of financial innovation. My thesis outlines these theories and I am planning to carry out empirical studies in order to decide which of these theories to reject and which of them to accept.

1. Technológiai eufória versus technológiai pesszimizmus

Napjainkban iszonyú sebességgel követik egymást az újabbnál újabb műszaki ésszerűsítések és találmányok. Ezeknek köszönhetően aztán a termelékenység is gyorsabban nő, mint az egész gazdasági teljesítmény, ennek pedig az úgynevezett „jobless growth” a következménye, vagyis olyan növekedés, amely nem teremt új munkahelyeket. A munkanélküliek száma mindenütt megnőtt, hasonlóképpen a költségvetési hiány, a növekedés viszont inkább lelassult. Már senki nem hisz abban, hogy az eddigi jóléti államokban lesz elegendő új, rendesen megfizetett állás. A munkaképes lakosság húsz százaléka elég lesz ahhoz, hogy lendületben tartsa a világgazdaságot. Ennél több munkaerőre nem lesz szükség. Ez a húsz százalék lesz majd az, aki aktívan részt vesz az életben. A munkavállalók nyolcvan százaléka állástalan lesz.

A jövő kérdése: „to have lunch or be lunch. „Évente tízezer állás szűnik meg az iparban. A közgazdászok és politikusok magyarázata erre a „mélyrepülésre” a globalizáció. A villámgyors kommunikáció, az alacsony fuvarozási költség, és a határokat nem ismerő szabad kereskedelem az egész világot egyetlen piaccá olvasztja össze (Martin-Shumann 1998).

„A verseny szele viharossá vált, és még előttünk áll a valódi orkán” – jelentette ki Heinrich von Pierer, a Siemens világgazdasági elnöke.

Stephan Roach, a Morgan Stanley vezető közgazdásza a munka kitelepítését és a vállaltszervezés radikális egyszerűsítését ajánlotta. Nézeteit nyilvánosan visszavonta, és a termelékenység növekedésével szemben az alábbiakra hívta fel a figyelmet: Ha az ország vállalati vezetői nem lépnek rá hamarosan egy másik útra, és pedig egy olyanra, amely a munkaerőt felemeli, ahelyett hogy lezüllesztené, Amerikának nem lesz elég erőforrása ahhoz, hogy a világpiacra lépést tudjon tartani. „Sokat kell foglalkoznunk a társadalmi szolidaritással”, mondta a földrész egyik legsikeresebb menedzsere Jorma Ollila is, aki az

* PhD-hallgató – Miskolci Egyetem Vállalkozásmélet és Gyakorlat Doktori Iskola.

Európai Gyáriparosok Kerekasztalának vezetője is. A technológiai euforizmussal szemben, amely alapján azt hirdetik, hogy a piaci keresletnek megfelelő műszaki fejlődés teljesíti a várakozásokat, megoldást kínál a társadalom ellentmondásaira megjelent a technológiai pesszimizmus, amely sötét színekkel ecseteli a hátrányokat, ide érte a korábbi szakmai képzettségek és normák értékében mutatkozó veszteségeket, a munkahelyek megszűnését és hasonlókat (Nádudvari 2000).

1.1. A válság és a lehetséges megoldások

Az előző részben említett növekvő munkanélküliség üteme 2008 szeptembere után még inkább fokozódott.

1. ábra. A munkanélküliség alakulása a 2008. szeptemberi válság után (%)

	2008. szept.	2008. okt.	2008. nov.	2008. dec.	2009. jan.	2009. febr.	2009. márc.	2009. ápr.	2009. máj.	2009. jún.	2009. júl.	2009. aug.
Eu27	7,10	7,30	7,40	7,60	8,00	8,20	8,50	8,70	8,80	8,90	9,00	9,10
Eu25	7,2	7,40	7,60	7,80	8,10	8,40	8,60	8,80	8,90	9,00	9,10	9,20
Hu	7,80	7,80	8,10	8,50	8,80	9,20	9,60	9,70	9,70	9,60	9,50	9,60

Forrás: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

A válság alaposan aláásta a szabadpiaci ideológia hitét. Szinte mindenki egyetért abban, hogy a válság szabályozási kérdés. John Maynard Keynes-szel szemben Milton Friedman az államnak a gazdaságban csupán rendfenntartó szerepet szánt. Széles fronton megszüntették az ellenőrzéseket, az állam beavatkozási lehetőségeit. A három „áció” lett a stratégiai eszköze az európai és amerikai gazdaságpolitikának. A válság kapcsán ismét számos kutató az állami beavatkozás iránti igényét szólaltatja meg. Ezek közé tartozik a Nobel-díjas közgazdász Joseph E. Stiglitz, aki a könyveiben hangsúlyozza, hogy „szükség van az állam és a piacok szerepvállalásának kiegyensúlyozására”. Azonban a világban mintegy száz nemzetközi válság legnagyobb része a túlzott liberalizáció következménye volt. A liberalizáció gyakran nem versenyre, hanem monopolisztikus praktikákra és a felső vezetőknek jutott méltánytalan előnyökhöz vezet. Ennek egyik sarkalatos pontja, amikor a vezetők bére Japánban az alkalmazottak bérenek tízszerese, Nagy-Britanniában huszonötszöröse, majd az ezredfordulóra Amerikában ez az arány több mint ötszázszorosára nőtt. A bankok az emelkedő részvényárak, vagyis a kialakuló pénzügyi buborék hatására félretették a kötelező banki óvatosságot, és egyre mélyebben merültek bele olyan morálisan és a kötelező óvatosság szempontjából is súlyosan hibáztható üzletekbe, amelyek tovább növelték a pénzügyi buborékot (Stiglitz 2006). Az amerikai, és vele együtt minden pénzügyi rendszer drámai módon megváltozott a harmincas évek óta. A bankok nagy része kivonult a kölcsönök folyósításának hagyományos üzletágából, és befektetési intézménnyé vált. A tőkepiaci liberalizálással megnyílt az út Amerika számára, hogy értékesítse kockázatos pénzügyi termékeit (Stiglitz 2008).

A szabályozó hatóságoknak Soros György szerint felelősséget kell vállalniuk, a pénztől megkülönböztetett hitel kontrolljához újabb eszközöket kell bevetni, erősíteni kell a szabályozást, de nem szabad túl messzire menni.

Szintén hasonló elveket vall Harold James, a Princeton-i egyetem professzora, aki szerint a válság a pénzügyi szektor gyengeségeit hozta a felszínre, éppen a legfejlettebbnek tűnő országokban, úgy, mint, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Svájc. Ő hisz a válságok megújító erejében, mint ahogy történt ez a mezőgazdaságtól az ipar felé történő elmozdulásban a XIX. században, majd a szolgáltatások előtérbe kerülé-

sekor az iparral szemben a XX. Században és most megint valami új küszöbén állunk a XXI. Században, amikor is a *bankszektor gondjaira történő megoldás az innováció lesz*. A banki feladatokat gépek fogják átvenni, a banki közvetítés egyre inkább összekapcsolt szoftverrendszerek dolga lesz. A hús-vér bankár nem nélkülözhetetlen többé. Kiderülhet, hogy a kisebb pénzügyi szektor a jobb pénzügyi szektor is egyben! (Figyelő, 2009)

2. Az innováció, mint a gazdasági haladás motorja

Az utóbbi időben a hozzáértők között szinte teljes egyetértés alakult ki az innováció gazdasági szerepét illetően, J. Schumpeter óta senki sem vitatja, hogy korunkban az *innováció a gazdasági haladás legfontosabb motorja*. A növekedés két előmozdítója, a tőke és a munka egyre kevésbé járul hozzá a gazdasági fejlődéshez. Napjainkban az innováció fogalma (bár számos definíció létezik) általánosan elfogadottá vált. Az OECD szerint: „Az innováció új, vagy jelentősen javított termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketing módszer, vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatba, munkahelyi szervezetbe, vagy a külső kapcsolatokba (Pakucs-Papanek 2009). Az innovációkutatás atyának tekintik J. A. Schumpeter-t. Ő az innovációt új kombinációk gyakorlati megvalósításaként határozza meg. A gazdaság meglévő termelőeszköz-állományának, kapacitásainak és jelenlévő emberi képességeknek új módon, a megszokottól eltérő célokra történő alkalmazását. Ez 2. táblázatban olvasható 5 esetet foglalja magában:

2. táblázat. Az innováció fogalma

Schumpeter megfogalmazásában:	OECD megfogalmazásában:
Új javak, termékek, szolgáltatások bevezetése a gazdasági újratermelés folyamatába	Új vagy jelentősen javított termék (áru vagy szolgáltatás)
Új termelési vagy kereskedelmi eljárások alkalmazása	Eljárás, új marketingmódszer vagy új szervezési-szervezeti módszer
Új piacok, termékkihelyezési lehetőségek nyitása	Külső kapcsolatokba
Új szervezet létrehozása: például monopolhelyzet teremtése vagy annak megszüntetése	Munkahelyi szervezetbe
Új javak, termékek, szolgáltatások bevezetése a gazdasági újratermelés folyamatába	Az üzleti gyakorlatba

Schumpeter az innovációt tágan értelmezi, nem egyszerűen valamilyen tudományos felfedezést, új terméket vagy technológiát ért rajta. A hangsúly a kombináción van, ami akár meglévő, ismert dolgok újfajta összerendezését is jelentheti.

Az új kombinációkkal általában nem ugyanazok lépnek fel, akik a régi kombinációkat uralták. Az innovációk tehát egyesek számára felemelkedést, másoknak lecsúszást jelent, valami elpusztul, és valami keletkezik. A teremtő rombolás fontos tényezője a világnak (Bögel 2008). Igaz többek között a Fed volt elnöke Greenspan is gyakran emlegeti a teremtő rombolás sötét oldalát (növekvő munkanélküliség, megszűnő munkahelyek, csődök).

A Schumpeter-i innovációs folyamat lineáris modellje (invenció – innováció – diffúzió) nem ad kielégítő képet az innovációs folyamat menetéről, amelyben igen nagy szerepet játszhatnak a visszacsatolások a tapasztalati tanulás közvetítésével az alkalmazástól a $K + F$ új felfedezésekre és tőkéletesítésekre.

Egy közösség jóléte és integritása alapvetően függ attól, birtokolja-e korának csúcstechnológiáit. A gazdaság-és társadalompolitika mindenkori irányítóinak – tágabb értelemben pedig a gazdasági élet kulcsszereplőinek – készen kell állniuk a jelentős technológiai

újítások befogadására, abszorpciójára, sőt jelentős technikai-szervezeti újítások önálló kezdeményezésére is. Egy elavuló technológiai rendszerben való „bennragadás”, az aktív innováció-politika és a vele szorosan együttműködő oktatás- és foglalkoztatáspolitikai elhanyagolása hosszú távon gazdasági lemaradást, a globális gazdasági kapcsolatokban egyre fokozódó gazdasági alárendelődést és autonómiavesztést hoz magával, ami elkerülhetetlenül az egyszor már megszerzett relatív jólét kényszerű feladásához vezet (Kovács 2004).

Az 1980-as években megjelent „új növekedésméletek” közös vonása, hogy feladták azt a neoklasszikus feltevést, hogy a technikai haladás üteme a gazdaságtól függetlenül meghatározandó külső adottság. A technológiai fejlődés már nem exogén változó, hanem sokkal inkább a *kutatás-fejlesztési erőfeszítések eredménye*. Az endogén növekedésméletek esetében a kormányzati politikák (tudomány-, technológia-, innovációpolitika) már befolyásolni képesek a növekedési rátát, a humán töke-felhalmozást, a kutatás-fejlesztés és az innovációk támogatásával. Elfogadjuk tehát azt a feltételezést, hogy jó vállalati teljesítmények és teljesítőképesség jó nemzeti versenyképességet, rossz vállalati teljesítmények és teljesítőképesség rossz nemzeti versenyképességet eredményeznek. A nemzetgazdaság versenyképessége nem más, mint a „a nemzetgazdaságnak az a képessége, hogy egy nemzetgazdaság úgy tud létrehozni, felhasználni illetve a globális verseny keretei között értékesíteni termékeket és szolgáltatásokat, hogy közben a saját termelési tényezőinek hozadéka, s ezzel párhuzamosan állampolgárainak jóléte fenntartható módon növekszik.” A 2006-ban befejeződött kutatási program szerint is a versenyképességi programok kormányzati horizontális közpolitikaként fogható fel, amely hosszú távú kormányzati elkötelezettséget követel (Chikán et al. 2006). Az országok versenyképességét számos tanulmány értékeli (Ernst & Young, City of London Corporation) és a már korábbi dolgozataimban is említett AT Kearney Tanácsadó cég, azonban mindegyik tanulmányból megállapítható Magyarország helyzetének a romlása. Magyarország a 2004-es 9. helyről a 37. helyre esett vissza, számos tényezőt megfigyelve (átlagbérek, adómértékek, IT és BPO szektorok jelenléte, egyetemmel végzetek aránya, a kormányzat ICT szektor támogatása stb.) Európában a győztes országok között szerepel Románia és Bulgária, valamint a balti országok között Litvánia (AT Kearney 2009).

A vállalati versenyképesség pedig „a vállalatnak azon képessége, hogy a társadalmi felelősség normáinak betartása mellett tartósan tud olyan terméket és szolgáltatásokat kínálni a fogyasztóknak, amelyeket a versenytársak termékeinél (szolgáltatásainál) inkább hajlandóak a vállalat számára nyereséget biztosító feltételek mellett megfizetni”.

A vállalati versenyképesség mérésére számos tanulmány született. Mérésére kvalitatív és kvantitatív mérőszámok egyaránt alkalmaznak. Kvalitatív mutató között említik a vállalat önértékelését saját versenyképességéről versenytársaihoz képest, vállalat innovációs képesség, oktatás-képzés fontossága, új termékek részaránya, K + F a vállalatnál. A kvantitatív mutatók többek között bevétel/kiadás aránya, a vállalat exportja, a vállalati beruházások és bevételek növekedése, a fehérgalléros foglalkoztatottak és a technikai személyzet számának növekedése, az export növekedése. A felmérés igen eltérő eredményeket mutatott ki ágazatonként, illetve tulajdonosi csoport alapján. Míg legmagasabb az új termékek részaránya gyógyszeriparban (47%), addig a legfrissebb technológiát a jármű és élelmiszeriparban használták (81%). A külföldi tulajdonban lévő vállalatok jobban szerepeltek szinte minden vállalati mutatóban, mint a hazaiak. A kutatás kiemelt témája volt továbbá, hogy a gazdasági és nem gazdasági szereplőkkel megvalósított kapcsolatok, hogyan hatnak a vállalat versenyképességének alakulására. Megállapítható, hogy viszonylag alacsony szintű, bár erősödő hálózatosodás figyelhető meg (Sass 2007).

Az ún. hármas csavarvonal kidolgozói (triple helix) elnevezésű modell kidolgozói az egyetemek, állami kutatóintézetek, valamint az innovatív vállalkozások közötti együttmű-

ködés intenzitását tartják meghatározónak egy-egy ország, régió vagy vállalat versenyképességének alakulásában. Az ipari-egyetemi együttműködés legfontosabb hozadékaként említik a növekvő termelékenységet, a szabadalmi bejelentések hasznát (Bakács 2006). Számos empirikus tanulmány erősíti meg a fenti gondolatokat, mely szerint az innovátorok nem magányos kutatók. A sikeres innovációk mögött megfigyelhető az egyetemek, a kormányzati szervek, és a vállalati szféra együttműködése.

3. A pénzügyi innovációk

Empirikus kutatásaimat a pénzügyi szektorban szeretném elvégezni, egyrészt, mert itt van munkatapasztalatom, másrészt mert a világban jelenleg zajló folyamatok elindítói a pénzügyi innovációk és ezek diffúziójának lehetséges, határok nélküli (sokak szerint a korábbi fejezetben említett szabályozási korlátok hiánya miatt) megvalósulása. A pénzügyi innovációk üdvözlői mellett megjelentek azok a nézetek, akik szerint ezek károsak és valószínűsítik a „tömegpusztító fegyverek” (Törös 2009).

Frame–White csoportosítása szerint a pénzügyi innováció nem más, mint:

- új termékek, (tözsdeindexhez kötött alapok),
- új szolgáltatások, (Internet bankolás),
- új termelési eljárás (hitelminősítési rendszer), vagy
- új szervezeti forma (a tőzsdei kereskedés új formája) bevezetése.

Szerinte a pénzügyi innovációk magukban foglalnak mindig valami újat, ami költség-, kockázatsökkentő, vagy egy olyan új terméket, szolgáltatást vagy eszközt nyújt, ami segít magasabb fokon kielégíteni a benne résztvevők igényeit. A Frame–White szerzőpáros által végzett tanulmány összegyűjti, és rendszerez azokat a tényezőket, amelyek hatással vannak az innováció kialakulására és diffúziójára. 27 tanulmányt vizsgáltak, és négy fő kutatási irányt figyeltek meg az addig elvégzett tudományos munkákban.

- a) A környezeti feltételek hogyan segíthetik az innovációs folyamatokat?
- b) Kik használják az innovációs termékeket? Mikor keletkezik a pénzügyi innováció szektoron belül, és mikor ered inkább kívülről? Miért?
- c) Milyen az innováció diffúziós sebessége? Kik a korai felhasználók? Hogyan jellemezhetőek?
- d) Mik a következmények? Az innovációt véghezvivők nyereségelemzése. A szociális jólét kérdése.

A környezeti feltételek vizsgálatával foglalkozó tanulmányok megállapították, hogy a szabályozási környezet változása az innovációk diffúziós sebességének változásával jár együtt (Frame–White 2002).

4. Összefoglalás

Dolgozatom létrejöttének kiindulópontja a termelékenység növekedése következtében kialakult „jobless growth” – azaz olyan növekedés, amely nem teremt munkahelyet. A globalizáció kapcsán kialakult társadalmi problémák után neves szakemberek helyezik előtérbe a társadalmi szolidaritást a vállalatszervezés radikális egyszerűsítésével szemben. A társadalmi (és természetesen a gazdasági) problémák a 2008-as válság kapcsán még inkább fokozódtak. Jelentős azoknak a kutatóknak a száma, akik megoldásként az állami szabályozás erősítését tartják szükségesnek legfőbbképpen a pénzügyi szektorban. Egyesek a válságok megújító erejét hangsúlyozva említik az innovációt, mint a bankszektor gondjaira történő megoldást. Az innováció rövid elméleti ismertetése kapcsán megfogalmazódott

egy igen fontos gondolat, mely az innováció és a társadalom interakciójára hívja fel a figyelmet, mely szerint egy közösség jóléte alapvetően attól függ, hogy birtokolja-e korának csúcstechnológiáit. A versenyképesség rövid áttekintésével megállapításra került, hogy Magyarország, mint a szervezeti innováció (business process outsourcing BPO) egyik átlomása az elmúlt években még inkább háttérbe kényszerült, maga elé engedve olyan országokat, mint Románia és Bulgária. A vállalatok versenyképességét tekintve szintén számos hiányosság figyelhető meg, többek között a hálózatosodás alacsony szintű, bár növekvő mértéke. Az elemzések megerősítik tehát az innováció hiányát nemzetgazdasági és vállalati szinten egyaránt. Ugyan megjelentek róla olyan feltételezések, mely szerint az innovációk „tömegpusztító fegyverek”, a dolgozatban is említett empirikus elemzések, melyek ezek társadalmi jólétét is vizsgálják, felhívják a figyelmet arra, hogy nem szabad tehát hátat fordítani a (pénzügyi) innovációknak, hanem meg kell tanulnunk a kockázatait kezelni, és készen kell állnunk a befogadására.

Irodalomjegyzék

- A. T. Kearney* (2009): The Shifting Geography of Offshoring.
- Bakács András* (2006): Technológiai fejlődés és új tudományos eredmények, Ipar-egyetem kapcsolatok, MTA Világgazdasági Kutatóintézet.
- Bögel György* (2008): A Shumpeteri „teremtő rombolás” módjai az infokommunikációs iparban. *Közgazdasági Szemle*, LV. évf. 2008. április, p. 344–360.
- Chikán et al.* (2006): Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból. Versenyben a világgal 2004–2006 kutatási program. 2006 december.
- Frame, W. S.–White, L. J.* (2002): Empirical Studies of Financial Innovation: Lots of Talk, Little Action? Federeal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper.
- Globális gondolkodók 2009 kihívásáról, *Figyelő* 2009. 1. szám.
- Joseph E. Stiglitz* (2006): A viharos kilencvenes évek. *Közgazdasági Szemle*, LIII. évf., p.732–736.
- Joseph E. Stiglitz* (2008): John Maynard Keynes diadalmas visszatérése. *Világgazdaság*, 2008. 12. 09.
- Kovács György* (2004): Innováció, technológiai változás, társadalom: újabb elméleti perspektívák. *Szociológiai Szemle*, 2004/3. 52–78.
- Martin, H. P.–Shumann, H.* (1998): A globalizáció csapdája. *Perfekt Kiadó*, p.9–23, 135–192.
- Nádudvari, Z.* (2000): Az információ, az innováció és hatásaik a statisztika tükrében. *Statisztikai Szemle*, 78/7., p. 497–573.
- Pakucs János–Papanek Gábor* (2009): Adaptáció vagy innováció(?!) *Polgári Szemle*, 2009. február 5.
- Sass Magdolna* (2007): Hogyan befolyásolják a külső szereplők a magyar vállalatok versenyképességét? *Külgazdaság*, LI. évf. 2007. július–augusztus, p. 37–57.
- Törös Ágnes* (2009): A pénzügyi zűrzavar tanulságai. *Közgazdaság*, 4. évf. 1. sz., p. 179–184.